

ROLUL FEMEILOR ÎN STRATEGIILE DE ASCENSIUNE SOCIALĂ ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

Irina CÎRSTINA

Résumé:

Dans la région de Muntenia il n'y avait pas de diplômes de noblesse, la relation avec le seigneur était personnelle, ce qui signifie que la stabilité de l'avoir des boyards dépendait de la volonté du celui qui était sur le trône. Pour cette raison, les stratégies matrimoniales représentent une modalité de créer tout un système d'alliances entre les familles, au but justement de défendre leur patrimoine. La relation entre les seigneurs et les nobles a été assez tendue pendant tout le XVIe siècle, beaucoup de boyards trouvant leur mort. En ce moment intervient sauveur, le rôle des femmes qui ont assuré la survie du patrimoine, du nom et voire, du statut de boyard.

Mots clé:

boyards, patrimoine, stratégies matrimoniales, les femmes.

Secolul al XVI-lea – scurtă prezentare

Evoluția politică și economică a Țării Românești în secolul al XVI-lea este cheia pentru înțelegerea fenomenelor sociale specifice acestei perioade. Instalarea Imperiului Otoman în bazinul Mării Negre la sfârșitul sec XV, crearea kazalelor Tighina (1538) și Brăila (1542), diminuarea drastică a veniturilor domniei prin desființarea vămilor de la granița sudică, schimbarea direcției comerțului european, determină domnia - în ideea onorării obligațiilor către Poartă -, să se orienteze spre obținerea de venituri din interior, ceea ce duce la o creștere a fiscalității, din ce în ce mai accelerată pe măsură ce înaintăm spre sfârșitul secolului al XVI-lea. Având venituri mici, domnia nu mai are mijloace să-și asigure loialitatea boierimii. Pe de altă parte, marea boierime, pentru a se menține pe poziție se vede nevoită să concureze pentru dregătorii și să se integreze în economia de schimb.

Prima jumătate a secolului XVI cunoaște apogeul puterii otomane datorită succeselor obținute de Selim I în Orient și de fiul său, Süleymân I, în Europa. Prăbușirea regatului Ungariei, în 1529, la Mohacs, urmată de lupta dintre cei doi regi, Ferdinand de Habzburg (încoronat în decembrie 1529) stăpân pe jumătatea vestică și

* Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște, Str. Justiției, nr. 7, Târgoviște, jud. Dâmbovița, email: irina_floroiucirstina@yahoo.com.

Ioan Zapolya (încoronat în septembrie 1529), protejatul Porții, a influențat decisiv atitudinea politică a domnilor munteni. Unii s-au apropiat *prea mult* de Habsburgi și au fost îndepărtați (Radu de la Afumați- executat în ianuarie 1529, Vlad Vintilă de la Slatina - ucis în iunie 1535), alții au fost, cel puțin la nivel oficial, *dedicați cu totul* intereselor otomane (Mircea Ciobanul – 1545-1552, 1553-1554, 1558-1559-, Petru cel Tânăr –1559-1568).

Deși multiplele legături de rudenie și interesele economice comune pot fi considerate drept factori reali de coeziune ai neamurilor muntene, nu se poate vorbi despre o viziune politică unitară a păturii privilegiate, cel puțin nu pe termen lung. Constituie excepții momente ca alegerea “cu voia tuturor” a lui Radu de la Afumați, în ianuarie 1522 sau alegerea lui Vlad Vintilă în septembrie 1532, precum și ridicarea antiotomană alături de Mihai Viteazul.

Marile neamuri muntene au fost cele care s-au împotrivit domniei atunci când, din perspectiva lor, acțiunile acesteia puneau în pericol echilibrul de forțe stabilit în relația cu Imperiul Otoman. Dincolo de orice exagerare, boierii secolului al XVI-lea au fost pragmatici, ei au fost cei care s-au luptat cu turcii (1522-1523, 1594-1596), dar tot ei au ales soluția “compromisului realist”, așa cum a fost numita atitudinea necombativă a boierimii față de dușmanul de la sud¹. Aceasta este explicația conflictului dintre domnie și marea boierime, conflict ce va fi adjudecat când de autoritatea centrală (așa cum s-a petrecut sub Neagoe Basarab, Mircea Ciobanul, Alexandru Mircea și Mihai Viteazul), când de oligarhie (domnia lui Radu Ilie sau cea a lui Pătrașcu cel Bun). Despre acesta din urmă cronicarul Radu Popescu scria cu satisfacție că <<... au domnit țara bine, și boierii fără vrăjbi, fără morți, fără prăzi, precum tuturor place; pentru aceea și “bun” l-au numit>>²).

Cronicile secolelor XVII și XVIII, ieșite toate de sub pana unor boieri și deci prezentând exclusiv viziunea acestei categorii sociale, mărturisesc uciderea din poruncă domnească a numeroși nobili. Impresia aceasta a fost așa de puternică încât s-a ajuns la concluzia că vechile familii muntene, unele cu ascendenți până în secolul al XIII-lea (cazul Floreștilor) au fost decimate și înlocuite, la mijlocul secolului XVI, de o *nouă boierime* ridicată din mijlocul boierilor de țară sau chiar al țăranilor³.

În realitate, familiile boierești nu au fost decimate datorită uciderilor, ceea ce nu înseamnă, totuși, că boierimea nu a avut de suferit de pe urma decapitărilor. În acest moment intervine salvator rolul femeilor, care au dus mai departe averea, numele și chiar statutul de boier. Transmiterea numelui prin femei a fost o practică destul de des întâlnită. Potrivit lui Neagu Djuvara, fenomenul s-a produs la Bengești o dată, la Florești de două ori, la Brâncoveni și Golești de patru ori. Cercetări ale ultimelor decenii au demonstrat existența unui “nucleu dur”, alcătuit din circa 30 de familii, care au reușit să se mențină în prima linie până la mijlocul secolului XIX⁴.

În sprijinul afirmațiilor noastre de mai sus, prezentăm câteva studii de caz:

¹ Și Andreescu, *Frământări politice în Țara Românească la începutul domniei lui Radu Paisie*, în “Revista de Istorie”, tom., 29, nr. 3, 1976, p. 408.

² Radu Popescu, *Istoria domnilor Țării Românești*, în vol. *Cronicari munteni*, 2, Ediție îngrijită de Mihail Gregorian, București, 1984, p. 67.

³ Al. V. Boldur, *Adunările de stări sociale în istoria Moldovei și a Țării Românești. Sfatul mare de obște*, București, 2001, p. 24.

⁴ N. Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne (1800-1848)*, Humanitas, București, 2001, p. 124-125.

1. Căsătoria – cea mai sigură cale de ascensiune socială

Unul dintre cele mai interesante personaje este un anume **Neagoe din Periș** ((Ifov), fiul lui Socol, mare negustor la sfârșitul secolului XV, în timpul domniei lui Vlad Călugărul (1481, 1482-1495). Neagoe debutează în viața politică în 1516 ca mare postelnic în sfatul lui Neagoe Basarab. Îl regăsim în 1522, în momentul în care este dăruit de către Radu de la Afumați cu o moșie pentru “dreaptă și credincioasă slujbă”, Neagoe distingându-se pe câmpul de luptă împotriva turcilor. Dintr-un alt hrisov, din 1526, aflăm date despre familia lui și despre stăpânirile pe care le avea. Neagoe era *căsătorit* cu Caplea (II), fiica lui Staico logofătul (1483-1505) din Bucov și a Caplei (I), sora lui Radu cel Mare. Deci, Neagoe s-a căsătorit cu o verișoară de gradul I a lui Radu de la Afumați. Ca atare, el a preluat zestrea a soției sale, adică dreptul de stăpânire asupra unei părți din imensul domeniu al lui al lui Staico logofătul, primind întărire pentru 34 de sate, un vad de moară, vii la Târgoviște, precum și 511 țigani. Același domn îl promovează în dregătoria de mare vistier și apoi în cea de mare vornic (1527-1529). “Răsplata” pentru încrederea acordată de către domn este organizarea în decembrie 1528, alături de cumnatul său, Drăgan din Merișani - Bucșani (*căsătorit* cu Stana, cecalaltă fiică a Caplei I), a complotului care va pune capăt vieții lui Radu de la Afumați, la 2 ianuarie 1529. Boierii Neagoe și Drăgan conduc țara până la venirea noului domn, Moise (fiul lui Vladislav III), protejatul Porții și rivalul lui Radu de la Afumați, în martie 1529. Aceasta înseamnă că cei doi mari boieri renunțaseră la lupta directă și acceptaseră compromisul în relația cu turcii.

Noul domn, pentru a se putea menține pe tron caută sprijinul Craioveștilor, mai ales că Suleyman suferise un eșec în 1529 sub zidurile Vienei. Soluția aleasă de Moise vodă este o *căsătorie* și anume cea a surorii⁵ sale cu marele ban al Craiovei, Barbu II, celebrată în data de 13 februarie 1530. Cu acest prilej festiv se rezolvă și problema opoziției, întrucât Neagoe vornicul și Drăgan logofătul sunt uciși, restul partizanilor lor fugind la Poartă.

2. Strategiile matrimoniale – modalitate de formare a unui sistem de alianțe între neamuri

Fiii lui **Neagoe Strehăianul**, cel mai bogat boier din secolul XV (lasă moștenire 91 de sate), vestiții boieri Craiovești⁶, au realizat căsătorii deosebit de profitabile. **Pârvu I** se căsătorește cu Neaga din Hotărani, cea despre care se afirmă ca înainte de căsătorie ar fi avut o relație cu Basarab IV cel Tânăr⁷. Neagoe, fiul lor și viitorul domn ce va fi numit mai târziu Neagoe Basarab, ar fi astfel un domnesc născut în casă boierească. **Danciu** o alege pe Hrusana, fiica lui Gherghina pârcălab, a cărui soră, Rada, era căsătorită cu Vlad Călugărul. **Radu** o aduce în neam pe Velica, fiica lui Vintilă Florescu, mare dregător în a doua jumătate a secolului XV, cel care avea ca înaintaș

⁵ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească*, București, 1971, p. 47.

⁶ I. Donat, *Domeniul Craioveștilor, în Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV-XVI)*, București, 1996.

⁷ O. Pecican, *Trecutul istoric și omul evului mediu*, Neremia Napocae, Cluj Napoca, 2002, p. 128-133.

chiar pe cneazul Ioan de la 1247⁸. Iată, așadar, cum se împleteau interesele economice cu cele politice și cât de importante sunt căsătoriile.

3. Semnificația unor căsătorii domnești

a) Neagoe Basarab

Potrivit istoricului Dan Pleșia⁹, Neagoe mare postelnic (1501-1509) se căsătorește în 1505 cu Milița Brancovici, viitoarea doamnă Despina (nume domnesc, însemnând fiică de despot) fiica naturală a fostului despot al Sremului, Iovan. Neamul Brancovișilor se înrudea cu toate marile familii de despoți din Peninsula Balcanică și chiar cu familia imperială a Cantacuzinilor. Datorită acestor ascendenți celebri, Neagoe Basarab va pune să fie țesute pe costumele sale pajura imperială bicefală, arogându-și astfel rolul de urmaș al împăraților bizantini.

b) Radu de la Afumați

În preajma anului 1510 viitorul domn se căsătorește cu Voica, fiica lui Vlădicul vornic din Bucșani și Mogoșești (Vlașca). La sfârșitul anului 1525 Voica, grav bolnavă, se stinge. Deja în ianuarie 1526 Radu se recăsătorește – “s-ar părea că aproape forțat de Craiovești”¹⁰ – cu Ruxandra, fiica lui Neagoe Basarab și a Despinei. Cei doi vor avea un fiu, Ilie, care va domni 7 luni (noiembrie 1552. – mai 1553).

Este cunoscut conflictul dintre Radu de la Afumați și Ștefăniță, domnul Moldovei, pentru mâna domnitei Ruxandra, promisă celui din urma de tatăl ei. Numai că dorința domnului muntean de a-și legitima domnia ca urmaș al lui Neagoe Basarab a fost mai puternică. Disputa se va încheia prin căsătoria celui din urnă cu Stana, sora cea mare a Ruxandrei. În 1541, Ruxandra, văduvă din 1529, se va căsători cu Radu Paisie (1535 – 1545). Fostul egumen de la mănăstirea Argeș și-a dat seamă că cea mai buna cale de a-și consolida și legitima domnia era unirea prin taina căsătoriei cu o reprezentantă de necontestat a dinastiei.

4. Căsătoria - mijlocul de realizare a concordiei sociale

Domnia lui Pătrașcu cel Bun (1554-1557) debutează prin negocieri intense cu marii boieri, aflați, începând cu anul 1545 în Transilvania, în cea mai îndelungată pribegie. Deși cei mai mulți sărăciseră, pribegii se arată prudenți în fața ofertelor domnului de a reveni în țară. Între cele două părți se încheie chiar un tratat de pace și prietenic, dar pribegii tot nu se grăbesc, întâi vin bărbații și abia peste câteva luni se întorc în țară soțiile și copiii. Pătrașcu le redă moșiile, îi repune în dregătorii. Mai mult, Maria, fiica domnitorului și a doamnei Voica (membră a neamului Bălenilor) se va căsători cu Tudor, fiul marelui logofăt Radu din Drăgoești¹¹, cel care fusese întâiul sfetnic al lui

⁸ D. Pleșia, *Originea Bălenilor și continuitatea vechilor Florești*, în “Arhiva Genealogică”, III (VIII), 3-4, 1996, p. 269-273.

⁹ *Idem*, *Neagoe Basarab – originea familia și o scurtă privire asupra politicii Țării Românești la începutul veacului al XVI-lea*, I și II, în “Valahica”, I, 1969 și “Studia Valahica”, II, 1970.

¹⁰ C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II, *De la Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun până la Mihai Viteazul*, București, 1937, p. 153.

¹¹ I. R. Mircea, *Un neam de ctitori olteni. Boierii Drăgoești*, în “Revista de istorie bisericească”, Craiova, 3, 1943, p. 69-71.

Mircea Ciobanul și, din 1547, dușman de moarte al acestuia. De asemenea, două surori ale domnului și, deci fiice ale lui Radu Paisie, Cârștina și Maria iau în căsătorie alți doi mari boieri, respectiv pe Stanciu III Benga¹² (fiul lui Stanciu II Benga) și pe Balea, paharnicul din Pietroșani¹³. Căsătoriile devin, astfel, garantul încetării conflictului dintre principe și vechile neamuri boierești.

Notă: Pentru a nu aglomera aparatul critic, am renunțat la menționarea colecțiilor *Documente privind istoria României*, seria B (Țara Românească) și *Documenta Romaniae Historica*, întrucât documentele analizate datează exclusiv din secolul XVI și sunt accesibile tuturor celor interesați.

¹² D. Pleșia, *Mănăstirea Dealu - necropolă domnească și ceva despre frământările interne din Țara Românească în veacul al XVI-lea*, în "Acta Valachica", 3, Târgoviște, 1972, tabelul genealogic B.

¹³ *Idem*, *Neamul Doamnei Stanca a lui Mihai Viteazul*, în "Arhiva Genealogică", I (VI), 1-2, 1994, p. 7.

